

NATO - SÄKERHET ELLER SÄKERHETSRIK? Svensk säkerhetspolitik i omvälvning

Ingela Mårtensson, Stocken den 3 december 2022

Nato

Den militära alliansen ”North Atlantic Treaty Organization” (Nato) bildades 1949 av tolv stater. Målet var enligt dess förste generalsekreterare Lord Ismay ”att hålla ryssarna ute, amerikanerna inne och tyskarna nere”. Nato bygger på kollektivt försvar med ömsesidiga försvarsgarantier i enlighet med artikel 5 att en väpnad attack mot ett Natoland ses som en attack mot alla medlemsstater. Varje medlemsstat ska ge det stöd som anses nödvändigt.

Efter andra världskrigets slut fanns långtgående planer på att bilda ett nordiskt försvarsförbund. Men Danmark och Norge valde slutligen att gå med i Nato redan från starten. Sverige och Finland valde alliansfrihet syftande till neutralitet i krig.

Som motvikt till västmakternas allians bildades 1955 Warszawapakten av öststater. När Berlinmuren föll 1989 och kalla kriget var över började medlemsländerna att dra sig ur. Pakten upplöstes 1991.

Inför Tysklands enande 1990 kom frågan upp om forna Östtyskland skulle bli medlem i Nato. För att acceptera detta garanterades Sovjetunionens president Michail Gorbatsjov att Nato inte skulle expandera vidare österut.

Även Sovjetunionen upplöstes 1991. Då ställdes frågan om Nato också skulle läggas ner. I stället diskuterades att Nato förutom att verka som en försvarsallians även skulle bidra med internationell krishantering eftersom FN ansågs vara för svagt. 1991 antogs ett nytt koncept som innebar att alliansen kan ingripa i en konflikt även om inget medlemsland blivit anfallet d v s utanför det egna området. Finlands utrikesminister Erkki Tuomioja menade att Nato kommit till insikt att man måste agera ”out of area” för att inte vara ”out of business. Det var en överlevnadsfråga.

1995 ingrep Nato i kriget i forna Jugoslavien efter ett FN-beslut. 1999 flygbombade Nato Serbien under Kosovokriget utan FN-beslut.

Natos utvidgning

Sedan 1999 har ytterligare 14 stater från forna Östblocket blivit medlemmar av Nato; Polen, Tjeckien och Ungern (1999), Bulgarien, Estland, Lettland. Litauen, Slovakien, Slovenien och

Rumänien (2004), Albanien och Kroatien (2009), Montenegro (2017) och senast Nordmakedonien (2020). Nu pågår diskussionen om medlemskap för Georgien och Ukraina.

USA:s diplomat George F. Kennan varnade i New York Times 2004 att Natoutvidgningen skulle bli efterkrigstidens största politiska misstag. Då hade 10 östländer anslutit sig till Nato.

Natotoppmöte 2014

Vid toppmötet i Wales 2014 beslöts att alla medlemsländer stegvis ska öka sina försvarsutgifter till 2 procent av BNP fram till år 2024. Förra året uppfyllde 8 stater det målet. Tyskland beslöt förra året att öka sin försvarsbudget med ofantliga 100 miljarder euro. Beslutet om 2 procent innebär en enorm ökning av militariseringen i Europa som i sin tur innebär en nedsmutsning av miljön och kraftigt ökade utsläpp av växthusgaser. Det diskuteras överhuvudtaget inte.

I slutdeklarationen framhölls Sverige, Finland, Georgien, Jordanien och Australien som speciellt viktiga partners till Nato. Med på mötet var Sveriges överbefälhavare, som undertecknade ett värdlandsavtal med Nato. Detta ratificerades två år senare i maj 2016 av riksdagen.

Natotoppmöte 2022

I Madrid sommaren 2022 antogs Natos strategi för de kommande åtta åren. Ryssland har under många år utpekats som det största hotet mot Europas säkerhet. Kina pekas nu ut som en utmaning mot de allierades ”intressen, säkerhet och värderingar”. Det handlar om makten i världen, där Kina är på väg att gå om USA ekonomiskt. Kina satsar också militärt liksom Ryssland men från helt andra nivåer jämfört med USA.

I den nya strategin poängteras kärnvapen som en viktig strategisk fråga. ”Det grundläggande syftet med Natos kärnvapenkapacitet är att verka avskräckande och därigenom bevara freden.” Det finns inget stöd för FN:s konvention om förbud mot kärnvapen - tvärtom. Förutom avskräckning så framhålles vikten av ”nuclear sharing” d v s USA:s utplacering av kärnvapen i Europa; Turkiet, Belgien, Nederländerna, Tyskland och Italien. Det ses inte som en spridning av kärnvapen eftersom USA beslutar om deras användning.

I strategin framhålles mycket starkt behovet av att utveckla och använda ny teknologi.

Nato och FN

FN och Nato antog 2008 en deklaration om samarbete när det gäller fred och samarbete - Nato ska bistå FN:s fredsoperationer. Deklarationen förnyades 2018.

USA:s strategi 2022

USA är Nato:s viktigaste medlem och har stor påverkan på alliansen. Därför är det intressant att ta del av USA:s strategi som presenteras varje år. Några punkter från förra årets strategi:

- Kina pekas ut som huvudmotståndaren, på plats nummer två kommer Ryssland och på tredje plats Iran. Den sistnämnda förser andra med missiler och drönare i proxykrig och planerar utveckling av kärnvapen.
- USA:s åtaganden för kollektivt försvar enligt Natos artikel 5 står fast och dessutom stärks den militära beredskap för Europas försvar.
- USA förutsätter att alliansens medlemsländer ökar sina egna försvarsutgifter, sin försvarsförmåga och sina bidrag till Nato.
- USA syftar till att begränsa Rysslands ekonomiska verksamhet, inklusive försvars- och flygindustri. I det sammanhanget välkomnar USA Finland och Sverige som nya Nato-medlemmar, vilket ytterligare kommer att förbättra alliansens säkerhet och förmågor.
- Arktis håller på att förvandlas från ett lågspänningsområde till ett område där det pågår en kapprustning mellan USA och Ryssland. Genom den globala uppvärmningen kommer Nordostpassagen att kunna öppnas för transporter och kommunikationer av olika slag, vilket fått alla länder i regionen, inklusive Kina, att alltmer intressera sig för inflytande över och utnyttjande av nya möjligheter.
- USA betecknar Rysslands uppträdande som aggressivt och som geopolitiskt spänningsskapande i regionen och man hävdar att Ryssland därigenom skapar nya risker för konflikter och hinder för samarbetet i Arktis. Kina anges som medansvarigt för de ökade spänningarna genom sina verksamheter, vilka ägnar sig åt underrättelseverksamhet för både ekonomiska och militära syften. För att möta dessa hot ökar USA sin maritima närvaro i området, både för militära och ekonomiska syften. ”USA kommer att upprätthålla, förbättra och utöka militär närvaro i Arktis för vår egen nationella säkerhet och för vår globala militära och maktpolitiska roll.”

Den ökade spänningen mellan USA och Ryssland i Arktis kan direkt påverka Sverige. Vi kan komma att dras med i stormaktspelet i regionen. Sverige och Finland har från Nato ett särskilt uppdrag att bevaka Arktis och Östersjön. Vid samtalen mellan regeringen och administrationen i Washington före ansökan om Nato-medlemskap framkom önskan om svensk militär närvaro i Arktis. I Arktis ökar temperaturen tre gånger så mycket som på andra platser på jorden. När isen smälter blir det lättare att utvinna metaller och olja. Nya handelsvägar öppnas.

I USA:s strategi lämnas en viss öppning för att återupprätta det Arktiska rådet, där alla stater som gränsar till Arktis, inklusive Ryssland och Sverige, finns med. Rådet har upphört att

fungera efter Rysslands angrepp på Ukraina, då alla stater utom Ryssland bojkottar mötena.

Svensk säkerhetspolitik

Svensk neutralitetspolitik har medfört att vi stått utanför krig i mer än 200 år. Utgångspunkten var ”alliansfrihet syftande till neutralitet i krig”. 1991 ansökte den socialdemokratiska regeringen om medlemskap i Europeiska Gemenskapen (EG). Statsminister Ingvar Carlsson deklarerade för riksdagen att svensk neutralitetspolitik skulle stå fast. Året därpå ändrades den till ”militär alliansfrihet för att vi ska kunna vara neutrala i händelse av krig i vårt närområde”. Aftonbladets ledare konstaterade då att ”Igår dog vår neutralitet.” Nio år senare, 2001, togs på initiativ av utrikesminister Anna Lindh passusen om att vara neutral i händelse av krig bort så att endast militär alliansfrihet kvarstod. Därmed förpassades neutraliteten till historien.

EG övergick till Europeiska Unionen (EU) genom Maastrichtfördraget. Den svenska folkomröstningen 1994 handlade alltså om medlemskap i Europeiska unionen med en gemensam utrikes- och säkerhetspolitik. En majoritet röstade ja och 1995 blev Sverige medlem i EU. Året därpå bildades Svenska Atlantkommittén - en lobbyorganisation för svenskt medlemskap i Nato. Den moderata riksdagsledamoten Henrik Landerholm blev dess förste ordförande. Idag är han nationell säkerhetsrådgivare i Statsrådsberedningen utsedd av den nya regeringen. Svenska Atlantkommittén är en del av tankesmedjan Atlantic Council. 2013 beslöt den borgerliga regeringen på initiativ av dess utrikesminister Carl Bildt att ekonomiskt stödja Atlantic Council med över en miljon kronor per år vilket fortfarande pågår.

Partnerskap för Fred

Våren 1994 beslöt riksdagen att Sverige skulle ingå i Partnerskap för fred med Nato. Även Ryssland och Finland gick med. Det var på den tiden ganska bra samarbete mellan USA och Ryssland. Därför blev det i riksdagen ingen större diskussion om svenskt deltagande. Det kom att bli något helt annat än vad många då tänkte sig.

För Sveriges och Finlands del ledde det till ett allt närmare samarbete med Nato. På Natos toppmöte 2014 utpekades våra länder som särskilt värdefulla partners. Vi fick guldkort i Nato och deltog i ”Enhanced Opportunities Program”. Det innebar ett nära samarbete med Nato som t ex militära övningar och fördjupad politisk dialog med medlemsländerna. Det innebar också rätt att få sitta med vid bordet på Natos toppmöten.

Vid toppmötet 2014 undertecknade Sverige och Finland värdlandsavtal med Nato. Det handlade om att förbereda natobaser på våra territorier och att ta emot vapen, krigsfartyg, flyg och drönare i såväl fred som kris och krig. I avtalet sägs att det ska vara i överensstämmelse med Natos ”doktrin”. Nato har en doktrin som innebär att Europas säkerhet ska garanteras av en mix av konventionella vapen och kärnvapen.

Värdlandsavtalet ratificerades av riksdagen 2016. Då presenterades det som att det handlade

om teknikaliteter. Nu betonas avtalet som mycket väsentligt. Det handlar framför allt om natobaser och kärnvapen på svenskt territorium.

År 2022

2022 var ett mycket händelserikt år vad gäller Sveriges säkerhetspolitik.

16 februari – i regeringens utrikesdeklaration som presenterades för riksdagen fastslås: ”Regeringen avser inte att ansöka om natomedlemskap. Den säkerhetspolitiska linjen ligger fast. Vår militära alliansfrihet tjänar oss väl och bidrar till stabilitet och säkerhet i norra Europa”.

16 maj - den socialdemokratiska regeringen beslöt att ansöka om medlemskap i Nato.

13 juli - utrikesminister Ann Linde skickade ett ”Letter of Intent” till Natos generalsekreterare, Jens Stoltenberg där hon deklarerade att: ”Sverige accepterar Natos inställning till säkerhet och försvar, vilket inkluderar den avgörande roll som kärnvapen spelar, och har för avsikt att delta fullt ut i planeringsprocessen för Natos militära struktur och kollektiva försvar, samt är berett att sätta in styrkor och förmågor för alla alliansens uppdrag.”

5 oktober - Utrikesdepartementet remitterade en promemoria med förslag på riksdagens godkännande av Sveriges anslutning till Nato – med bara en månads remisstid.

I promemorian konstateras att ansökan om medlemskap beror på Rysslands anfall på Ukraina samt Finlands intention att söka medlemskap. Konsekvenserna av svenskt medlemskap anges vara att det ökar Sveriges säkerhet. Däremot finns ingen som helst riskbedömning.

I förslaget ingår att underlätta och öka Sveriges förmåga att ta emot militärt stöd från Nato genom att beslutsförfarandet förenklas. När det gäller att ta emot operativt militärt stöd från Nato föreslås en ändring av lagen så att vissa avgöranden som idag kräver riksdagens beslut ska kunna beslutas av regeringen.

Vapenexportlagen kommer att ändras. Sverige kommer inte att kunna förhindra vapenexport till odemokratiska natoländer, t ex Turkiet. Ett medlemskap innebär ett uppsving för vapenindustrin i Sverige.

Svenska Freds var den enda av de officiella remissinstanserna som är emot svenskt natomedlemskap. De anser att det saknas en analys av riskerna. De anser också att beslutet saknar legitimitet eftersom den historiskt säkerhetspolitiska omsvängningen gjordes mycket hastigt utan tillräckliga möjligheter till demokratisk förankring, grundlig analys av dess konsekvenser eller debatt. De ser positivt på att promemorian förtydligar att Natos artikel fem inte är en garant för att Sverige vid en militär attack får militärt stöd av Nato. Varje natomedlem bestämmer själv vad för slags stöd den bidrar med.

Svenska Freds uppmanade andra i fredsrörelsen - enskilda eller föreningar - att skriva egna svar. 2 800 yttranden inkom.

1 november: ÖB:s uttalade sig emot att ange några förbehåll över huvud taget med anledning av den svenska natoansökan som t ex kärnvapen på svensk mark eller utländska baser.

2 december: ÖB deklarerade att den militära budgeten behöver uppgå till mer än 2 procent på grund av ökade behov kopplat till natoanpassning och nödvändig upprustning.

2016 uppgick försvarsbudgeten till 40 miljarder – idag 75 miljarder. För att nå 2 procent meddelade försvarsmakten i våras att det skulle kunna uppnås 2028 med 103 miljarder.

Säkerhetspolitik i total förvandling

Denna redogörelse visar hur svensk säkerhetspolitik förändrats under 30 år men framför allt under det senaste året. Från att under mer än 200 hundra år varit alliansfritt och stått utanför krig ska Sverige anslutas till militäralliansen Nato som dessutom har en kärnvapenstrategi.

Sverige tog ställning mot kärnvapen för mer än 50 år sedan och har inte minst genom Alva Myrdal, Inga Thorsson och Maj Britt Theorin aktivt medverkat internationellt för dess avskaffande. Under några månader 2022 vändes denna politik till dess motsats. Nu ska vi plötsligt verka för kärnvapenavskräckning och kärnvapen i Europa. Vi tar inte ens ställning mot att ha kärnvapen på svensk mark.

Denna totala förvandling av svensk säkerhetspolitik innebär stora risker för att vi dras in i konflikter mellan stormakter och i värsta fall i krig.

Diskussion

Efter föredraget diskuterades frågan om Turkiets krav på Sverige för att godkänna vår natoansökan. Det handlar om att Sverige ska utlämna vissa personer som bor i Sverige framför allt kurder som turkiska regeringen anser är knutna till PKK och därmed betecknas som terrorister.

Svaren på vissa frågor i diskussionen har bakats in i redogörelsen ovan.